

Nagy Imre

A fájdalomokkal átszöött és könyörgés

Az észak-amerikai földrész őslakói már az európaiak megjelenése előtt is ismerték, és széles körben alkalmazták a test- és arctetoválást. Erre azonban csupán közvetett bizonyítékokkal rendelkezünk, mint a tengeri csigák felületére készített figurális vésetek az úgynevezett „halomépitők kultúrájának” korából (Kr. u. 900–1450), vagy az Arkansas állam területén előkerült festett, karcolt díszítésű – a Mississippi-kultúra időszakára datálható (Kr. u. 1550–1650) –, ember alakú víztároló edények esetében. Ez utóbbiaknál a figurák arcán és egyikük felsőtestén látható karcolt díszítést egyértelműen tetoválásként vagy hegtetoválásként kell értelmeznünk.

Az észak-amerikai
bennszülött népek
tetoválási szokásairól

Ember alakú víztároló edények. Festett kerámia, Mississippi-időszak (Kr. u. 1550–1650). Arkansas, 20x15 cm

Az amerikai földrész felfedezése során az európai utazók és telepések egy-egy nép nevét a velük szomszédos – de gyakran ellenséges – népektől tanulták meg és vették át. Ennek az lett a következménye, hogy gyakran lenéző vagy előítéletes elnevezések kerültek be az európai használatba. Az eszkimó például azt jelenti, hogy „nyershús-evő”, a sájen jelentése „vörösen beszélő”, azaz érthetetlen nyelvű (a *sahiyena* kifejezést használó sziú indiánok számára).

A 21. század azonban elhozta a törzsi azonosságtudat megerősödését is, ezért az egyes népek önnevezései egyre inkább teret hódítanak az egykor pejoratív jelentéssel bíró, de mára általánosan elfogadott elnevezések mellett. Ahol erre lehetőség volt, ott zárójelben megadtuk az egyes népek önnevezését is.

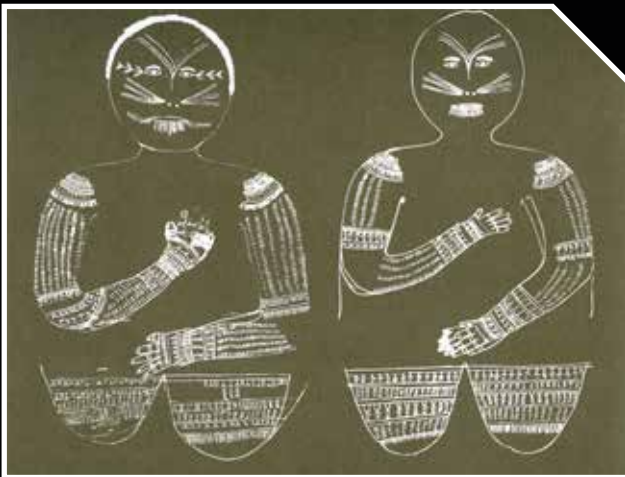
Észak-Amerika sarkkörüli területein az eszkimó (*inuit*) és aleut (*unangan*) népek voltak a legkésőbbi őslakos betelepülők, de náluk is elterjedt volt a testdíszítések számos formája.

Hitük szerint a testékszerek, valamint a tetoválások tetszenek az állat-szellemeknek, és ezek a dekorációk távol tartják az ártó erőket, amik a testnyílásokon képesek behatolni az emberi testbe. Ezért az orr, a száj és a fülek átfúrásával és testékszerek behelyezésével meg lehet akadályozni a *khoughkh*, azaz a gonosz szellem bejutását. Ugyanakkor úgy tartották, hogy a testdíszítések erősítik az egyén társadalmi státuszát és spirituális erejét. A férfiak akkor kapták első tetoválásaikat, amikor sikeresen ejtették el az első állatot valamelyik vadászaton. Az

Korom és bálnaszír keverékével készített eszkimó (inuit) tetoválás egy asszony kezén és combjain (a *National Geographic* nyomán)

eszkimó nőket az állukon, az orrukon, az orcáikon, valamint a karjukon és a térdek fölött, a combokon tetoválták, s csak az ilyen testdíszítéssel rendelkező nőket tartották szépnek. A tetoválást még pubertáskorban végezték: korommal kevert bálnaszírba mártották a színeget, amelyet az egyszerű mintáknak megfelelően egy varrótűbe fűzve áthúztak a bőr felszíne alatt. Amennyiben a tetovált leány sztoikus nyugalommal viselte a fájdalmas eljárást, akkor az annak a jele volt, hogy kész arra is, hogy gyermeket szüljön. Az állra tetovált minták a termékenységet voltak hivatottak biztosítani, míg az orcák bonyolultabb mintái csupán jelentés nélküli díszítések voltak. A tetoválásnak vallási tartalma is volt, mert az inuitok úgy tartották, hogy egy szép tetoválás nélküli asszony nem tud eljutni halála után az „áldottak földjére”, csupán *Nóquinta*, a „Szik-

Az Arnarulúnguag nevű netsilik-eszkimó rajzai a Nálungiaqs és Mane-laqs nevű asszonyok tetoválásairól, 1931. Knud Rasmussen nyomán

lacsúcsról lezuhantak földjére”. Ez egy szélesebb körben elterjedt hiedelem lehetett Észak-Amerika őslakói között, hiszen a Sarkkörtől távol, a Nagy-síkság területén élő sziú indiánok is hasonló nézeteket vallottak.

Erről Sánta Őz, a sziú indián sámán így beszélt: „Bennünket, indiánokat születésünktől halálunkig úgy burkolnak be a szimbólumok, akár egy puha takaró. [...] van a legtöbbünk csuklóján tetoválás [...] egy név, néhány betű vagy egyszerű ábra. A szellemek hajlékához vezető utat őrző Bagoly Asszony csak ránéz a tetoválásra, és már mehetünk is tovább. Olyan ez, mint holmi útle-

Sa-Ga-Yeath-Qua-Pieth-Tow mohawk (kanien'kehá:ka) főnök, akit Peter Brant néven kereszteltek meg angliai látogatása során. 1710. John Verelst festménye Anna királynő számára. A főnök felsőtestét díszítő tetoválás nemzetsége állatósét, a medvét szimbolizálja.

vél. Sok indián hisz benne, hogy akinek nincs ilyen jel a testén, azt a Kísértet Asszony nem engedi át, hanem leveti egy sziklacsúcsról. És akkor örökkön-örökké vándorolnia kell itt a földön, wanaghi lesz – kísértet. [...] s amint látod, én tetováltattam a karomat.”

Az első európai telepesek időszakából sajnos kevés hiteles forrással rendelkezünk, de azok a szórványos képi ábrázolások, amelyek megmaradtak, arról árulkodnak, hogy a tetoválás elterjedt szokás volt a Szent Lőrinc-folyótól egészen Floridáig. Az egyik legjobban dokumentált erdővidéki tetoválást ábrázoló festmény 1710-ben, Angliában készült, az Anna királynőt meglátogató mohawk (kanien'kehá:ka) főnökről, Sa-Ga-Yeath-Qua-Pieth-Tow-ról.

A földrész nyugati felén, az úgynevezett Észak-nyugati partvidéken élő tlingit (*tlingit*), kwa-kiutl (*kwakwaka'wakw*) és haída (*xaayda*) indiánok körében a vonalas díszítések voltak a népszerűek, melyek a területen általános művészeti stílusban a nemzeti állatösvöket és egyéb mitikus lényeket ábrázolták a törzsek férfitagjainak arcán vagy mellkasán. A keletről a Mississippi folyó, míg nyugatról a Sziklás-hegység által határolt Nagy-síkság területén hat nyelvcsalád közel harminc törzse élt az európaiak megjelenése idején. A Missouri folyón 1832 és 1834 között végigutazó Karl Bodmer akvarelljei az első, igazán hitelesnek tekinthető ábrázolások az általa látogatott törzsek tetovált tagjairól.

A krí (*nehíyaw*) törzs asszonyainak tetoválása általában néhány párhuzamos csík volt, mely a szájtól az áll aljáig futott. A krí férfiak tetoválásai bonyolultabbak voltak, és nagyobb felületre (mellkas, váll, hát) terjedtek ki. A Missouri felső folyásánál egymás szomszédságában lakó és

1710-ben Angliába látogatott négy indián főnök a franciák és angolok vetélkedésétől vérzivataros Amerikából, hogy a „Nagy Fehér Anyától” – az angol királynőtől – segítséget kérjen a francia befolyás visszaszorítására. Diplomataként bántak a három mohawk és az egyetlen mahikán főnökkel, akik a Szent James-palotában találkoztak Anna királynővel. John Verelst (1648–1734) udvari festő elkészítette mindegyikük teljes alakos portróját. A vásznak jelenleg Ottawában, a Kanadai Nemzeti Archívumban vannak kiállítva.

Johann Carl Bodmer (1809–1893) svájci-francia festő- és grafikusművész legnagyobb elismerést kiváltó munkái 1832–1834 között készültek, amikor a német felfedező Maximilian zu Wied-Neuwied herceg felkérésére csatlakozott a herceg észak-amerikai expedíciójához, mely a Missouri folyón hajózva fedezte fel a tájat és annak népeit. Bodmernek az út során készült akvarelljeit az amerikai nyugat indiánjainak leghitelesebb ábrázolásai között tartják számon.

szövetséges viszonyban álló minden (*numakaki*) és hidatsza (*hiraacá*) harcosok körében egyaránt elterjedt volt a felsőtestet és a jobb kart szinte teljesen elborító – leginkább párhuzamos sávokból és geometrikus mintákból összeálló – bonyolult tetoválás készítése. A hamuval készített kékesfekete minták közeit gyakran vörös földfestékkel festették ki, így erősítve a tetovált minták esztétikai hatását.

Az algonkin nyelvcsaládba tartozó arapahó (*hinonó'eino*) népre a Nagy-síkságon általánosan elterjedt jelbeszédben alkalmazott jel feloldása a „tetovált mellkasúak” vagy a „tetovált nép” volt, mert a férfiak mellére egy-egy szaggatott vonalból komponált, koncentrikus körökből álló mintát varrtak ki. A jukka tüskéivel vitték fel a mintát, majd fahamut dörzsöltek a felületbe, s ezt követően újra végigszurkálták a mintát a tüskével.

A tetoválás szertartásának legkidolgozottabb formáit a szíu nyelvcsalád *dhegiha* ágának népeinél – az omaha (*umonhon*),

Mikhail Tikhanov festményének részlete a Baranov- (Sitka) szigeti tlingit indiánok arctetoválásairól. 1817.

Krí (*nehíyaw*) indián asszony állán tetovált vonalakkal, 1833. Karl Bodmer festménye

ponka (*pán'ka*), quapa (*ugahxpá*) és oszédzs (*wazshazshe*) törzseknél – találjuk. Az oszédzs asszonyok tetoválásainak társadalmi jelentősége a törzsön belül rendkívül erős volt. Egyes források azt állítják, hogy csak a legbátrabb harcosoknak volt joguk a feleségüket és lányaikat tetováltatni, ugyanakkor az 1844-ben az oszédzs prériken utazó Victor Tixier arról tudósított, hogy „majdnem az összes oszédzs asszony teste tetovált”. Az viszont kijelenthető, hogy az oszédzs nők tetoválásainak mintái sokkal összetettebbek és bonyolultabbak voltak, mint a férfiak által viselt minták. A nőket tetoválták a kezükön, a karjukon és lábukon, a mellkasukon és a hátukon, s ezért az ő tetoválásaiért sokkal értékesebb ajándékkal kellett fizetni a tetoválást végző papoknak, mint a férfiak tetoválásaiban. Természetesen a nőknek nagyobb fájdalmat is kellett átélniük az eljárás alatt, mint a férfiaknak. A tetoválás – hitük szerint – a hosszú életért szóló könyörgés volt. A nők arcára, mellkasára és hátára varrt minták a napot, a csillagokat és egyéb égitesteket szimbolizálták. Azok az összetett jelek, amelyek a válluktól a csuklójukig futottak, az „állatok ösvényét”, az „élet útját” jelképezték. A kézfejre kerülő minta a pókkal volt kapcsolatban, és a földet vagy az „élet csapdáját” szimbolizálta.

A tetoválás maga egy bonyolult szertartás volt, amelynek során a tetováló papoknak imákat kellett mondaniuk, és szent dalokat kellett énekelniük.

Addih-Hiddish hidatsza (*hiraacá*) főnök, akinek a tetoválása szabadon maradt közeit vörös testfestéssel töltötték ki. 1833. Karl Bodmer festménye

A hidatsza (*hiraacá*) Sovány Farkas felső testének tetoválása előlről 1930 táján

Az imák és könyörgések nem csak a tetovált személyért, hanem az egész oszédzs közösség javáért szóltak. Egy asszony nyilvános szertartáson zajló tetoválása azt demonstrálta a törzs számára, hogy ő és a férje személyesen vállalja a fájdalmakat és a szenvedést az egész nép javáért, azaz szimbolikus könyörgés formájában vállal áldozatot mindenkiért.

Nem minden észak-amerikai népnél volt azonban elterjedve a tetoválás szokása. A síksági indián történelemben korainak számító 1820-as 1840-es évek során, a mai Montana állam területén járt prémvadászok és kereskedők meglepetten számoltak be arról, hogy a varjú (*apsáalooke*) indiánok nem tetoválták magukat. Ez azért is volt számukra érdekes, mert a velük legközelebbi rokonságban álló hidatszánál – mint láttuk – nagyon elterjedt volt a tetoválás szokása. Amikor Robert Lowie amerikai néprajzos 1913-ban arról faggatta az Egy Kék Gyöngy nevű varjú hadifőnököt, hogy visel-e a testén tetoválást, ő így válaszolt: „Az egyetlen, amit a testemen találsz az ellenségeim fegyvereitől szerzett sebesülések nyoma. De ők halottak, én pedig, mint látod, élek!”

